

Iulian NEGRILĂ

ÎMBOGĂȚIREA LIMBAJULUI POETIC PRIN DERIVARE

Pornind de la fenomenul derivării, ca mijloc de îmbogățire a vocabularului românesc, în cele ce urmează prezentăm și explicăm o serie de cuvinte folosite de poeții noștri, cuvinte formate prin derivare și care au dat naștere la rime originale și armonii inedite. Deși cea mai mare parte din aceste formații lexicale nu le vom putea găsi în dicționare, ele au un rol important în crearea rezonanței poetice, constituind, în același timp, o dovadă în plus a multiplelor posibilități de înnoire a limbii române.

Poeții, prin natura creației lor, alcătuiesc cuvinte noi, cu sensuri și rime nemaiîntâlnite, capabile nu numai să organizeze armonios versurile, străbătând teritoriul limbii, pătrunzând în straturile ei adânci, ci și să pună în valoare sintagme de o deosebită expresivitate.

Limbajul poetic este cel mai mult deschis inovațiilor lexicale, realizate în special prin derivare. Pentru formarea de noi cuvinte cu bogate accente stilistice poeții recurg la afixe.

Pentru a demonstra cele spuse, vom da câteva exemple din poezia românească. Astfel, verbul *a zbură*, cu sufixul *-áci*, formează în versurile coșbuciene un adjectiv care sugerează iuțeala:

*Doi cai frumoși cu umblete **zburace**
Să plece-al vostru oaspe-acum în pace!*

(G. Coșbuc, **Odiseea**, vol. I, București, E.P.L., 1966, p. 63).

Sufixul colectiv *-ime* formează, la același autor, un substantiv feminin care indică o mulțime de obiecte:

*Ca Dumitru-n **albanime**
Mai viteaz nu era nime!*

(G. Coșbuc, **Cântece de vitejie**, București, E.P.L., 1966, p. 105).

Creator neîntrecut de rime, G. Coșbuc folosește sufixul diminutival *-uș* pentru formarea substantivului *angeluș*:

*Pipăruș
A fost o viață **angeluș**
De profesiune cărăuș.*

(**Idem, ibidem**, p. 274).

Dintre prefixe, observăm că *ne-* este foarte productiv:

*Domn mare și puternic în Țara cu **nenorii**.*

(**Idem, ibidem**, p. 116).

Sau:

*Mâncând averea și **nerușinând**
Nevasta unui rege de-omenie.*

(G. Coșbuc, **Odiseea**, vol. II, p. 295).

Acest prefix îl atestăm în cuvinte „create” și la alți poeți, cuvinte care, deși nu sunt în dicționare, sugerează un anumit sens, îmbogățind și înfrumusețând limbajul poetic. Să observăm acest lucru în versurile ce urmează:

E pentru că te afli între oameni

Puțini și nebărbați.

(G. Murnu, **Odiseea**, București, E.P.L., 1956, p. 373).

Spre-al Traciei țărni furtunos și neoaspe.

(**Idem**, **Poeme**, București, Editura Minerva, 1970, p. 222).

Sau:

Femei, nefemei, la bine și la rău.

(T. Arghezi, **Versuri**, vol. I, București, E.P.L., 1966, p. 418).

Cuvintele *neunde* și *necum* sunt întâlnite mai ales la T. Arghezi:

Într-adevăr, destinul e turburat de-o floare

leșită de neunde, necum și la-ntâmplare.

(**Idem**, **ibidem**, vol. II, București, E.P.L., 1966, p. 26).

Amintim la același capitol al productivității prefixului *ne-* pe Tudor George care creează pe *Nenimeni* (cu majusculă) (**Balade**, București, E.P.L., 1969, p. 81) sau pe Nichita Stănescu, *Necuvintele*.

O mulțime de sufixe folosește George Murnu, reușind astfel să coloreze stilistic întreg mesajul poetic:

Cei timpurii de-o parte,

Cei mijlocani de alta.

(**Odiseea**, București, E.P.L., 1956, p. 191).

Jugari ce glia sparg și sfarmă țelini.

(**Idem**, **ibidem**, p. 268).

Zoriră spre vasul albiat-napoi să plece.

(**Idem**, **ibidem**, p. 78).

lata și alte derivate cu sufixe, tot din versurile lui George Murnu: *a pândi* + *eț* = „ucigător *pândeț*” (**Odiseea**, p. 29); *a pluti* + *eț* = „vas *pluteț*” (**Odiseea**, p. 55); *liman* + *ic* = „*Limanică* „chemare-n biruință” (**Poeme**, p. 64); *dragoste* + *ie* = „Și tu plecată-asupra mea cu *drăgostie*” (**Poeme**, p. 344).

Două exemple din versurile blagiene confirmă că vocabularul poetic este îmbogățit neconținut prin unități lexicale derivate inedite și surprinzătoare: (*cer* + *iște* = *ceriște*).

O fată frumoasă e

*a traiului **ceriște***

cerul cerului

podoaba inelului.

(L. Blaga, **Poezii**, București, E.P.L., 1966, p. 278).

Apoi, *izvor* + *niță* = *izvorniță*.

Mi-ai dibuit aplecare firească și gustul ce-l am

pentru tot ce devine în patrie

*pentru tot ce sporește și crește-n **izvorniță**.*

(**Idem**, **ibidem**, p. 229).

Poeții creează cuvinte noi pornind de la teme nominale la care adaugă sufixe. Astfel se obțin verbe mai ales de conjugarea I și II (*zigzag* + *a* = *a zig-zaga* (a merge în zigzag):

Sunt ai mei, le-am zis lor,

ca să-i liniștesc, –

despre aripile fluturilor

*care **zigzagau** tâmpesc.*

(Nichita Stănescu, *Însoțire* în vol. **Măreția frigului**, Iași, Editura Junimea, 1972, p. 34).

Apoi, *lopată* + *i* = *a lopăți* (a vâsli):
*Mi-apropii de mare pieptul și-o apuc
 de-a-notul.*

Și **lopățesc** cu brațele amândouă.
 (George Murnu, **Odiseea**, p. 295).

Semn + *ui* = *a semnui* (a face semn):
*Spre culmea unde zâna-i semnui
 Că stă pescarul.*

(**Idem, ibidem**, p. 282).

Vas + *ui* = *a vasui* (a naviga).

Cât e ziua

Cu pânzele destinse văsuirăm.

(**Idem, ibidem**, p. 224).

Revenind la derivarea cu prefixe pentru îmbogățirea vocabularului poetic, trebuie să adăugăm, în primul rând, pe Nichita Stănescu. El folosește un lanț întreg de asemenea derivate, mai toate infinitive lungi substantivizate:

Dezîngeriarea și dezariarea
dezmoștenirea și dezesperarea,
desperecherea și tu –
ah, cât mă faceți să plâng.

(N. Stănescu, *Dezîngeriarea* în vol. **Măreția frigului**, p. 111).

Sau, la T. Arghezi:

Avea și mătușa o fată

Dezpieptănată.

(**Versuri**, vol. I, București, E.P.L., 1966, p. 110).

O parte din verbe și substantive verbale neobișnuite sunt derivate cu prefixul *în-* (care înaintea lui *b* și *p*, devine *îm-*):

De mă-narbori peste ale pământului meniri

.....
Să mă-narbori tot mai sus, să mă învolt.

(G. Murnu, **Poeme**, p. 81 și 196).

Sau: *în* + *crin* = *încrina* (a oferi puritate):

...cândoare ce se-ncrină

.....
Ca de petale ce se-ncrină.

(**Idem, ibidem**, p. 63 și 121).

Exemplele prezentate, la care am putea adăuga multe altele, dovedesc, fără putință de tăgadă, multiplele posibilități de îmbogățire a limbii, în general, și a limbajului poetic, în special.

